

SOCIAL- DEMOKRATIET, ARBEIDERPARTIET OG INF-SPØRGS- MÅLET 1979-83

Af Jakob Linnet Schmidt

Der er bred enighed om, at Scandilux var vigtig for Socialdemokratiets og Arbejderpartiets sikkerhedspolitik i 1980'erne. Hvad blev der diskuteret på møderne i Scandilux, og hvordan påvirkede disse drøftelser den politik, partierne førte i kølvandet på NATO's dobbeltbeslutning?¹

I perioden 1982-88 pålagde et flertal i Folketinget, bestående af Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti, Det Radikale Venstre og Venstresocialisterne, regeringen at tage forbehold for væsentlige sikkerhedspolitiske beslutninger i NATO.² Situationen var kontroversiel i samtiden og er blevet kraftigt debatteret i eftertiden, hvor der både blandt politikere og historikere er delte meninger om den såkaldte fodnotepolitik. Socialdemokratiet og dets bevæggrunde fylder meget i litteraturen, hvor forklaringerne og beskyldningerne har været mangartede.³ Splid om sikkerhedspolitikken var imidlertid ikke blot et dansk særtræk men et generelt europæisk karakteristika i 1980'erne.⁴ Det gjorde sig også gældende i Norge, hvor der i begyndelsen af 1980'erne ligeledes var et sikkerhedspolitisk flertal i Stortinget til venstre for den borgerlige Høyre-regering, bestående af Arbejderpartiet, Socialistisk Ven-

streparti og udbrydere fra midterpartierne, dvs. fra Senterpartiet, Kristelig Folkeparti og Venstre. I modsætning til i Danmark forblev det alternative sikkerhedspolitiske flertal i Norge latent. I Norge begyndte striden at aftage fra 1983, og i 1984 blev der indgået et sikkerhedspolitisk kompromis mellem Høyre og Arbeiderpartiet.⁵ I Danmark skulle man frem til 1988 og et ændret politisk magtforhold, før den brede konsensus kunne genetableres.⁶

Det var NATO's dobbeltbeslutning i 1979 om at opstille 572 amerikanske mellemdistanceraketter i Vesteuropa ved udgangen af 1983 kombineret med et forhandlingstilbud til Sovjetunionen, som indledte 1980'ernes strid om sikkerhedspolitikken. Det store stridspunkt var i den henseende spørgsmålet om INF (Intermediate Nuclear Forces) – om at opstille mellemdistanceraketter. I forskningen er det generelt blevet fremhævet at det intensiverede internationale socialdemokratiske partisamarbejde i perioden, særligt i det såkaldte Scandilux-samarbejde, var af væsentlig betydning for partiernes INF-politik. Påpejningen heraf bygger hovedsageligt på en række artikler om Scandilux af Nikolaj Petersen, som blev publiceret i midten af 1980'erne. Hvad denne indflydelse konkret bestod i, og hvordan drøftelserne påvirkede partiernes førte politik, er i midlertidig ikke videre belyst med udgangspunkt i optegnelser fra møderne i Scandilux, endsige i komparation med andre partier, der deltog i samarbejdet.⁷

Denne artikel indledes med et kort overblik over forskningen i internationale socialdemokratiske diskussionsfora. Herefter gennemgås de forklaringer, der er fremført om henholdsvis Socialdemokratiets og Arbeiderpartiets sikkerhedspolitik i de bredere nationale fremstillinger af perioden. Herefter følger en undersøgelse af, hvad partierne drøftede i Scandilux, og hvordan disse udmøntede sig i politiske initiativer fra Socialdemokratiet og Arbeiderpartiet. Der vil her blive argumenteret for, at der var en klar linje mellem de drøftelser der pågik i Scandilux, og indholdet af de to partiers førte INF-politik i henholdsvis Folketinget og Stortinget. I forlængelse heraf vil artiklen udfordre og nuancere nogle af de forklaringer, der er blevet bragt om partiernes politik.

I sine arbejder om Scandilux fremfører Petersen, at samarbejdet kun efterlod et yderst begrænset internt og eksternt materiale, og at det derfor ikke var muligt at følge udviklingen i diskussionerne særligt tæt.⁸ I Socialdemokratiets Arkiv foreligger imidlertid en række optegnelser fra møderne, som teknisk set var partiets private notater, der udelukkende var tiltænkt intern brug i Socialdemokratiet, foruden nogle arbejdsdokumenter og erklæringer.⁹ Dette materiale, der gør det muligt at foretage en møde-til-møde gennemgang af gruppens drøftelser, er udgangspunktet for artiklens hovedafsnit.¹⁰ Samarbejdet i Scandilux bestod af de socialdemokratiske partier i Belgien, Danmark,

Side 69:

De socialdemokratiske partiledere Anker Jørgensen og Gro Harlem Brundtland var begge kritiske over for NATO's INF-politik og arbejdede både i Scandilux-regi og nationalt i hhv. Socialdemokratiet og Arbejderpartiet for en forhandlingsløsning over for Sovjetunionen. Her fotograferet på en miljøkonference på Christiansborg i 1986.

Holland, Luxembourg og Norge med partierne fra Frankrig, Storbritannien og Vesttyskland som observatører. Fra partierne deltog fremtrædende politikere og højtstående partifunktionærer, der havde indflydelse på partiernes politik på området.¹¹

Internationale socialdemokratiske diskussionsfora

I forskningsmæssig sammenhæng er Ole Karup Pedersen den første til at pege på sammenhængen mellem internationale socialdemokratiske diskussionsfora og Socialdemokratiets sikkerhedspolitiske standpunkter. I en artikel fra 1983 peger Pedersen på partiets deltagelse i Socialistisk Internationale og tilslutningen til dennes mere aktive linje i europæisk sikkerhedspolitik. Ifølge Pedersen foregik der en "åndelig oprustning" i Socialistisk Internationale og i Scandilux, som tydeligvis spillede en rolle for Socialdemokratiets synspunkter, der igennem længere tid havde været under bearbejdelse.¹² Pedersens formål med artiklen var imidlertid blot at henlede opmærksomheden på denne rolle, så en egentlig empirisk analyse foretages ikke.¹³

Forskning i indflydelsen fra internationale socialdemokratiske diskussionsfora indledtes reelt med en række artikler af Nikolaj Petersen i 1984 og 1985.¹⁴ I artiklerne argumenterer Petersen for, at Socialdemokratiets sikkerhedspolitik var blevet afgørende påvirket af diskussioner med andre socialdemokratiske partier i Scandilux. Derudover gennemgår Petersen henholdsvis den specifikke og generelle baggrund for oprettelsen af Scandilux og foretager en karakteristik af samarbejdets karakter. Petersen peger endvidere på, at Scandilux var baseret på *likemindedness* og vurderer, at samarbejdets hovedfunktioner var informationsudveksling, diskussion af sikkerhedspolitik og politikformulering. Artiklerne er baseret på en lang række interviews med deltagere i møderne.¹⁵

Forskningen i indflydelsen fra internationale socialdemokratiske diskussionsfora er senest taget op af Rasmus Mariager i en række artikler publiceret fra 2011 til 2017, hvoraf de fleste indgik i dennes disputats fra 2017.¹⁶ I disse arbejder argumenterer Mariager for, at den internationale socialdemokratiske aktivisme, der lå til grund for Socialdemokratiets politik, var et forsøg på at videreføre den såkaldte *Ostpolitik*. Ifølge Mariager var tre socialdemokratiske og socialdemokratisk dominerede internationale institutioner, henholdsvis Socialistisk Internationale, Palme-kommissionen og Scandilux, af stor betydning for de sikkerhedspolitiske diskussioner i 1970'erne og 1980'erne.¹⁷ I den forbindelse peger Mariager på, at Socialdemokratiet ikke i nævneværdig grad havde betydning for politikformuleringen.¹⁸ Mariager vurderer Scandilux' reelle funktion som værende et udviklingssted for nye initiativer i relation til

Øst-Vest-forhandlingerne i begyndelsen af 1980'erne, og at drøftelserne i Scandilux var i overensstemmelse med Socialistisk Internationale og Willy Brandts strategi om, at der skulle arbejdes hen mod *common perspectives* og *national strategies*. Scandilux blev således et forum, hvor det blev drøftet, hvordan perspektiverne kunne transformeres til politik.¹⁹ Selve politikformuleringen havde dog sit udspring i Socialistisk Internationale.²⁰ Han mener dog ikke at forklaringen kan stå alene og konkluderer derfor også, "at partiets politik kom til at indgå i den indenrigspolitiske strid og i 1980'erne i kampen om regeringsmagten", hvor også "personmodsatninger og partitaktik både mellem opposition og regering og internt i oppositionen fik sin egen dynamik og betydning".²¹ I modsætning til den tidligere forskning i emnet, er Maria-

gers forskning baseret på arkivstudier i europæiske socialdemokratiske arkiver og inddrager bl.a. optegnelser fra møder i Scandilux.²²

Socialdemokratisk sikkerhedspolitik

Centrale danske og norske socialdemokratiske aktører har påpeget, at det internationale partisamarbejde, herunder særligt Scandilux-samarbejdet, var af stor betydning for sikkerhedspolitikken i første halvdel af 1980'erne.²³ I de bredere nationale fremstillinger af perioden præsenteres der imidlertid en række forskellige forklaringer på Socialdemokratiets og Arbejderpartiets politik i perioden.

En væsentlig fremstilling om Arbejderpartiets sikkerhedspolitik er *Oljealder* af Rolf Tamnes, der præsenterer perioden på baggrund af norsk kildemateriale. Her forklarer Tamnes, at partiet bl.a. i Scandilux beskæftigede sig med kernevåbenspørgsmål ud fra en stærk kritisk holdning.²⁴ Derudover fremfører Tamnes, at partiet i kølvandet på NATO's dobbeltbeslutning valgte en højprofileret signalpolitik, der blev mere udtalt efter partiet kom i opposition og intensiverede dialogen med søsterpartierne.²⁵ I sin behandling af NATO's dobbeltbeslutning fremhæver Tamnes, at Arbejderpartiet ved regeringsskiftet i 1981 var i bevægelse mod venstre, og at opbakningen til dobbeltbeslutningen var aftagende.²⁶ Bevægelsen i Arbejderpartiets sikkerhedspolitik skyldtes ifølge Tamnes en styrket opposition internt i partiet omkring 1979, som ledelsen fandt det nødvendigt at imødegå af frygt for, at utilfredsheden kunne undergrave partiet og NATO-medlemskabet. Påpegningsen af den styrkede opposition synes at være det centrale. Tamnes fremfører således, at da striden om sikkerhedspolitikken begyndte at aftage fra 1983 skyldtes det, at ledelsen igen var i stand til at samle partiet. Udgangspunktet herfor var en samlet nedrustningsstrategi, som partiets højrefløj fordøjede med stor skepsis.²⁷

Arbejderpartiets sikkerhedspolitik i perioden er derudover beskrevet af Jostein Nyhamar i *Nye udfordringer*. Her bringer Nyhamar, der selv tilhørte venstrefløjen i partiet, informationer om venstrefløjen og dens synspunkter, mens ledelsens holdninger og motiver i mindre grad behandles.²⁸ Nyhamars hovedforklaring på Arbejderpartiets sikkerhedspolitik er, at den primært var resultatet af, at den kritiske del af partiet blev styrket, hvilket sammen med oppositionsrollen skærpede politikken. Partiets samledes omkring en mere kritisk linje overfor NATO, som dog ikke udfordrede medlemskabet.²⁹ Ifølge Nyhamar var sikkerhedspolitikken en latent kim til konflikt mellem Arbejderpartiet og de borgerlige partier, men det var først og fremmest en strid internt i Arbejderpartiet.³⁰ Nyhamars beskrivelse og forklaringer er i alt væsentligt i forlængelse af Tamnes' med den undtagelse, at den internationale

forbindelse ikke fremhæves udover en påpegning af, at Arbejderpartiets søsterpartier i Europa også oplevede stridigheder om sikkerhedspolitikken.³¹ Hovedforklaringen i de norske fremstillinger er, at Arbejderpartiets politik var et resultat af en styrket opposition internt i partiet.

I dansk forskning er der flere forklaringer på Socialdemokratiets politik. I *Europæisk og globalt engagement* beskriver Nikolaj Petersen 1980'ernes sikkerhedspolitik med begreberne *politisering* og *polarisering*.³² Sammenbruddet i den sikkerhedspolitiske konsensus skyldtes derfor ikke kun en skærpelse af Socialdemokratiets politik, men også at de borgerlige partier strammede deres politik.³³ Petersen lægger vægt på, at Socialdemokratiet nationalt var påvirket af fredsbevægelsen og oppositionsrollen, mens også ydre faktorer i form af en ændret international dagsorden, mistro mod Reagan-administrationen og Scandilux-samarbejdet, var afgørende for partiets politik.³⁴ Af de ydre faktorer peger Petersen på Scandilux som den vigtigste.³⁵

I DIIS-udredningen *Danmark under den kolde krig* konstateres det ligeledes, at partierne gik hver sin vej i sikkerhedspolitikken. Omkring Socialdemokratiets politik peges der på, at partiet lagde vægt på en fredsoffensiv og europæisering af sikkerhedspolitikken. Linjen var blevet lagt inden regerings-skriftet i 1982, men blev forstærket da Socialdemokratiet kom i opposition. Derudover konkluderer DIIS, at partiet var meget påvirket af diskussionerne i Scandilux.³⁶

I *Lavvækst og frontdannelse* er Poul Villaume mere positivt stemt i sin beskrivelse af Socialdemokratiets politik i perioden end de ovenstående fremstillinger. Villaume giver flere forklaringer på politikken og pointerer blandt andet, at den sikkerhedspolitiske situation i Danmark udspillede sig på en international baggrund, hvor forhandlingerne mellem USA og Sovjetunionen var fastlåste. Derudover var fredsbevægelserne også en ny faktor, som spillede ind.³⁷ Ifølge Villaume var Socialdemokratiets politik et forsøg på at bremse den gensidige oprustning på baggrund af argumenter og idéer, hvoraf størstedelen var af internationalt ophav. De virkelige "kuglestøbere" var ifølge Villaume "uafhængige våbenkontroleksperter og tidligere civile og militære koldkrigsstrateger i første række i USA, men også i Vesteuropa, tillige med eksperter i de uafhængige fredsbevægelser og i andre vesteuropæiske socialdemokratiske partier." Fodnotepolitikken var dog ikke nogen gennemarbejdet politik, men "mere eller mindre improviserede kompromisser fra sag til sag", hvor "indholdet i de fleste af de sikkerhedspolitiske dagsordener var resultatet af kompromisser" mellem det alternative flertals partier.³⁸ Ifølge Villaume var partiets politik i særlig grad udviklet under indtryk af fredsbevægelserne, men Scandilux var en lige så vigtig ydre inspirationsfaktor. Endvidere medvirkede oppositionsrollen og den internationale situation også til at forstærke udviklingen.³⁹

I *Ulve, får og vogtere* fremfører Bent Jensen flere faktorer bag Socialdemokratiets politik, hvoraf østlig påvirkning utvivlsomt var en af dem. Ifølge Jensen ændrede partiets sikkerhedspolitik sig så radikalt i perioden, at Sovjetunionen og USA byttede plads i trusselsbilledet, hvilket resulterede i en distancering fra USA og NATO.⁴⁰ I fremstillingen fremfører Jensen fem teser om skredet i Socialdemokratiet, heriblandt at årsagen “var et omfattende pres fra venstrefløj, især SF, og fredsbevægelsen” og at “[ø]stlig indflydelse i form af både kæp og gulerod spillede efter alt at dømme en rolle.”⁴¹ Jensen peger også på Scandilux som en vigtig ydre faktor, men vægter ikke påpegningen meget i den samlede fremstilling. Dog skriver han, at Kreml bl.a. forsøgte at bruge Socialistisk Internationale til at påvirke Socialdemokratiet.⁴²

Samlet set kan der altså peges på, at det internationale socialdemokratiske partisamarbejde og særlig Scandilux, generelt fremhæves som en betydende faktor i fremstillingerne, men også som én faktor blandt andre. Påpegningerne af Scandilux’ betydning bygger imidlertid hovedsageligt på Petersens artikler fra midten af 1980’erne.⁴³

Dobbeltbeslutningen og dens baggrund

NATO’s dobbeltbeslutning var en kombination af militære og politiske problemer, der i adskillige år havde været centrale i organisationen. Spørgsmålet om Europas rolle i NATO’s kernevåbenstrategi, troværdigheden af USA’s kernevåbengaranti, frygten for begrænset kernevåbenkrig i Europa samt forholdet mellem konventionelle og nukleare styrker i Vesteuropas forsvar var således problemstillinger, der løbende havde været drøftet. Med strategien om *massiv gengældelse*, der betød at et sovjetisk angreb blev mødt med total kernevåbenkrig eller krig med taktiske kernevåben, besluttede NATO i 1954 at stationere taktiske kernevåben i Vesteuropa som samtidig skulle opveje Sovjetunionens konventionelle overlegenhed i Europa. Udviklingen af tilsvarende våben i Sovjetunionen påvirkede debatten i NATO, hvor der var et ønske om at øge NATO’s rolle i kernevåbenpolitikken, mens USA ikke ønskede at opgive sin kontrol. Resultatet blev oprettelsen af en række foranstaltninger, bl.a. Atomplanlægningsgruppen (Nuclear Planning Group, NPG). I 1967 vedtog NATO strategien om *fleksibelt svar*. Massiv gengældelse gav kun få og vidtrækkende handlingsmuligheder, hvilket skabte behov for en ny strategi. Nu skulle et angreb derfor mødes af et tilpasset svar men med truslen om niveaueskalering. Strategiens troværdighed afhang af konventionelle våben og kernevåben til at kunne gennemføre en krig men forudsatte også overlegenhed på kernevåbenområdet, for at truslen om niveaueskalering var troværdig. Denne overlegenhed forsvandt da Sovjetunionen opnåede ligevægt med USA,

hvilket skabte ny debat om USA's garanti og NATO's kernevåbenstyrker i Europa.⁴⁴

Fra midten af 1970'erne begyndte Sovjetunionen at opstille nye mellem-distanceraketter (SS-20) i Europa. Imens pressede USA på for at få europæerne til at hæve deres forsvarsbudgetter, mens amerikanerne samtidig forøgede deres tilstedeværelse i Europa. Hvorvidt de europæiske kernevåben skulle moderniseres var ikke afklaret fra amerikansk side. Det åbnede for kritik i Europa, hvor der var et ønske om, at den militære balance skulle opretholdes.⁴⁵ Diskussionen om modernisering havde på det tidspunkt stået på i flere år og var således ikke udelukkende et modsvar til SS-20, men det fremskyndede processen.⁴⁶

Modernisering af de taktiske kernevåben blev drøftet i NATO i 1977, hvor NPG fik ansvaret for at undersøge styrkestrukturen. Argumenterne for nye amerikanske våben var mere præget af politiske end militære begrundelser, med et mål om at koble USA til Vesteuropa, så en kernevåbenkrig ikke kunne begrænses hertil. Til udredningen udpegede NPG en gruppe af embedsmænd fra medlemslandene, High Level Group (HLG), hvormed der var forbindelse til ministrene.⁴⁷

Både Danmark og Norge deltog i planlægningen i NPG og HLG. Repræsentationen i NPG var på ministerniveau, hvor periferiaktørerne deltog på rotationsbasis frem til sommeren 1979, hvor alle lande fik fast repræsentation. Ændringen skyldtes, at de mindre lande fandt det uholdbart at deltage i de underlæggende grupper uden at deltage på ministermøderne, hvor beslutningerne blev truffet.⁴⁸ Den danske rolle i planlægningen var ifølge Nikolaj Petersen af generel karakter. Det skyldtes både kernevåbenforbeholdet, der betød at Danmark ikke var på tale som stationeringsland, men også at man ikke besad den relevante ekspertise.⁴⁹ Fra Norge var statssekretær Johan Jørgen Holst den centrale aktør. Holst var engageret i spørgsmålet og besad via sin forskning de fornødne kundskaber og blev derfor en central aktør i udarbejdelsesprocessen.⁵⁰ I modsætning til Danmark virkede den norske kernevåbenpolitik altså ikke som en forhindring for de norske aktører, der arbejdede aktivt for at sikre norske interesser. Det kom f.eks. til udtryk ved, at Norge fik ændret formuleringer der kunne indikere, at stationering af kernevåben på norsk territorium kunne komme på tale. Derudover blev der arbejdet for, at den fælles finansiering af moderniseringsprogrammet skulle være synlig i mindst muligt omfang – både af indenrigspolitiske årsager, men også af hensyn til at sikre enighed blandt NATO-landene.⁵¹

I HLG blev der enighed om at styrke kernevåbnene i Europa, hvilket forsvarsministrene tilsluttede sig i 1978. Senere blev det besluttet at opstille land-baserede systemer i Belgien, Holland, Italien, Storbritannien og Vesttyskland.

Fra norsk side vakte det stor glæde, at et søbaseret system blev droppet, fordi Norge havde frygtet pres for at skulle tillade, at ubåde med kernevåben kunne benytte landets farvande og dermed ændre kernevåbenforbeholdet.⁵² I HLG lagde nordmændene vægt på, at moderniseringen skulle ses i en bredere politisk kontekst, og at det ikke måtte stå i vejen for rustningskontrol. Denne vægtning af rustningskontrol blev også delt af Danmark, Holland og Vesttyskland i den indledende fase.⁵³

Efter et topmøde i januar 1979 mellem USA, Frankrig, Storbritannien og Vesttyskland accepterede den amerikanske præsident Jimmy Carter ønsket om at opstille nye våben, mens den tyske kansler Helmut Schmidt samtidig overbeviste de øvrige om, at det skulle suppleres med et tilbud til Sovjetunionen om rustningskontrollforhandlinger. Til at undersøge dette aspekt udpegede NPG Special Group (SG).⁵⁴ Hvor danskerne i moderniseringsopgavemålet holdt lav profil, var aktørerne aktive i SG, hvor Danmark opnåede betydelige resultater i samarbejde med Holland, Norge og Vesttyskland.⁵⁵ SG kom frem til, at moderniseringen og forhandlingstilbuddet skulle udmøntes i en dobbeltbeslutning. Anbefalingerne fra HLG og SG blev efterfølgende bekræftet på et NPG-møde i november.⁵⁶

Efter topmødet blev spørgsmålet mere politisk. I Danmark var SV-regeringens håndtering besværliggjort, fordi Socialdemokratiet og Venstre så forskelligt på spørgsmålet. På et møde i april 1979 nåede regeringspartierne dog til enighed om en tilbageholdende og afventende position.⁵⁷ Mødet lagde op til en videreførelse af den danske konsensuspolitik, der lagde vægt på våbenkontrol og afspænding uden at udfordre NATO-solidariteten. Selvom forsvarsminister Poul Søgaard ved den første diskussion af spørgsmålet i Folketinget i maj fremhævede, at der ikke var truffet beslutning, antydede NPG-mødet måneden forinden, at regeringen havde bundet sig. I Socialdemokratiets folketingsgruppe var der generel tilslutning til ministeren, omend enkelte var kritiske. Ifølge DIIS-udredningen var statsminister Anker Jørgensen dog ikke afklaret i sin holdning til forholdet mellem modernisering og forhandling.⁵⁸

I oktober blev moderniseringen første gang præsenteret for offentligheden i Norge. Det skete i en redegørelse i Stortinget af udenrigsminister Knut Frydenlund, hvilket indledte en periode med megen debat om spørgsmålet.⁵⁹ Regeringen fik stor opbakning til sin linje i Stortinget, ligesom der i Arbejderpartiet var støtte til linjen, omend et betydeligt mindretal var imod.⁶⁰ Herfra voksede modstanden til dobbeltbeslutningen kraftigt i partiet – også i Stortingsgruppen og regeringen. På partiets landsmøde i november var indlæggene udsædvanligt hårde, og der tegnede sig et klart flertal imod beslutningen. På grund af de vidtrækkende konsekvenser kom der ingen afstem-

ning, men regeringen fik en klar tilkendegivelse af stemningen i partiet, hvilket resulterede i en større vægtning af forhandlingsdelen.⁶¹

Efter folketingsvalget i oktober 1979 dannede Socialdemokratiet regering alene. Partiet satte ikke fokus på spørgsmålet, fordi statsministeren bevægede sig væk fra dobbeltbeslutningen og i stedet ønskede forhandling inden en beslutning om modernisering. Samtidig var der uro i folketingsgruppen i spørgsmålet. Først forsøgte ledelsen at inddæmme modstanden men begyndte fra november i stedet at imødekomme den. Skiftet var et forsøg på at begrænse modstanden, men skyldtes også at Jørgensen delte holdninger med modstanderne. I forlængelse af udviklingen i statsministerens syn besluttede regeringen i november at foreslå en udsættelse i seks måneder, så der kunne forhandles. Kort forinden havde udenrigsminister Kjeld Olesen forgæves forsøgt at få Arbejderpartiet med på idéen. Socialdemokratiets forslag var en reaktion på voksende offentlig debat og et ønske om at imødegå modstanderne i gruppen omend den udgjorde mindretallet. Men til forskel fra tidligere var gruppen mere aktiv og havde holdninger, der overlappede statsministerens. Forslaget blev mødt af kritik fra de borgerlige partier og udefra, hvor især reaktionerne fra USA, Storbritannien og Vesttyskland var negative.⁶²

For at indhente flere reaktioner drog Olesen i begyndelsen af december til Washington, men mødte ingen imødekommenhed for forslaget.⁶³ Arbejderpartiet sendte delegationer til Washington og Moskva for at understrege regeringens ønske om at få reelle forhandlinger i gang. Samtidig var der et norsk ønske om at ændre formuleringerne, og amerikanerne blev derfor præsenteret for forslag, der skulle styrke forhandlingselementet.⁶⁴ De norske forslag blev senere fremlagt på NATO-mødet, hvor dele blev godtaget. Et forslag om at udsætte den endelige afgørelse om udstationering af mellemdistanceraketterne, mens den sovjetiske forhandlingsvilje blev afprøvet, blev dog afvist.⁶⁵ Det danske forslag om udsættelse i seks måneder blev ligeledes afvist, og den danske regering accepterede beslutningen med en indirekte henvisning til forslaget i kommunikéet.⁶⁶ Hos Arbejderpartiet var der tilfredshed med beslutningen, selvom forhandlingsdelen ikke blev så konkret formuleret, som nordmændene havde ønsket.⁶⁷

INF-spørgsmålet efter dobbeltbeslutningen

To uger efter dobbeltbeslutningen rykkede Sovjetunionen ind i Afghanistan, hvilket begrænsede mulighederne for forhandlinger på kort sigt. Internt i NATO skabte beslutningen problemer, hvor Belgien og Holland var tøvende med at modtage våbnene.⁶⁸ Hvor det indledningsvis havde været europæerne der havde presset på for en modernisering, blev rollerne med tiden vendt.

Det skyldtes bl.a. den voksende folkelige modstand, der fik politikerne i Vesteuropa i defensiven, mens amerikanerne pressede på for at undgå en fiasko på linje med neutronbomben.⁶⁹

Efter vedtagelsen af dobbeltbeslutningen håbede Socialdemokratiet, at forhandlingerne kunne føre til begrænsning eller i bedste fald fjerne behovet for at opstille mellemdistanceraketterne.⁷⁰ Mens den norske regering var tilfreds med beslutningen, ulmede utilfredsheden med dobbeltbeslutningen internt i Arbejderpartiet, hvor fokus rettedes mod forhandlingsdelen.⁷¹ Fra Socialdemokratiet blev der peget på behovet for en afspændingsoffensiv, men ellers forholdt partiet sig afventende frem mod forhandlingerne i Genève.⁷² Arbejderpartiet forholdt sig ligeledes afventende udadtil, men etablerede et internt nedrustningsudvalg, der bl.a. skulle følge forhandlingerne om mellemdistanceraketterne når disse blev indledt. Arbejdet i udvalget var dog besværligt, fordi Gro Harlem Brundtland og Johan Jørgen Holst var de eneste af udvalgets ni medlemmer, som var tilhængere af dobbeltbeslutningen.⁷³ Da Brundtland overtog statsministerkontoret efter partifællen Odvar Nordli, blev det hendes opgave at samle partiets sikkerhedspolitiske fraktioner. På partiets landsmøde i april blev sikkerhedspolitikken opprioriteret og det blev gjort klart, at partiet arbejdede for nedskæringer af de eksisterede kernevåben og forbud mod udstationering af nye. Konflikten mellem fløjene i partiet blev dog gemt i formuleringerne. Arbejderpartiet oprappede altså det retoriske engagement imod kernevåben, hvilket blev forstærket da partiet kom i opposition i september.⁷⁴

Samtidig med at partierne udadtil var afventende, blev Scandilux etableret omkring årsskiftet 1980-81. Inden forhandlingerne blev indledt i Genève, blev der afholdt fem Scandilux-møder, hvor mulige initiativer blev drøftet. Initiativet til at samle de socialdemokratiske partier i de små NATO-lande blev taget af de to belgiske partier og kom derudover til at omfatte partierne i Holland, Luxembourg, Danmark og Norge. Efter gruppens første møde blev partierne fra Vesttyskland og Storbritannien inviteret til at deltage som observatører, hvilket fra begyndelsen af 1982 blev udvidet med Frankrig. Nikolaj Petersen har i sine arbejder om Scandilux peget på, at den vigtigste baggrund for etableringen var den manglende koordination mellem de socialdemokratiske partier omkring dobbeltbeslutningen.⁷⁵

På det første møde i januar 1981 drøftede partierne bl.a. mellemdistance-raketterne. For partierne var det klare mål at få forhandlingerne i gang, men der var også budskaber om, at partierne måtte koordinere politikken og demonstrere sine interesser. Ifølge den norske forsvarsminister, Thorvald Stoltenberg, var en af udfordringerne, at de små lande ikke blev hørt nok, bl.a. fordi de større lande talte sammen, inden de øvrige blev orienteret. Samtidig

havde de små lande også en tendens til at tie under forhandlingerne, hvilket kunne give USA et forkert indtryk, som den danske udenrigsminister, Kjeld Olesen, påpegede. Der var med andre ord behov for, at de små lande fik afklaret sine holdninger og gjort politikken mere klar. Det var dog en nedslående realitet, at der fortsat ikke var sket noget i forhold til forhandlingerne. I forlængelse heraf var Olesens opfordring til de øvrige partier klar: "Jeg synes, at vi skal tage initiativet og ikke lade udviklingen gøre det." Reiulf Steen fra Arbejderpartiet var tilsyneladende enig og erklærede: "Opinionen i vore lande kræver simpelthen af os, at vi nu tager nogle initiativer". I forlængelse heraf forklarede Steen, at den norske statsministers positive udtalelser om en atomvåbenfri zone i Norden bl.a. var udtryk for, at Arbejderpartiet "måtte tage offensiven." Samtidig understregede Socialdemokratiets Lasse Budtz, at en offensiv både måtte være overfor USA og Sovjetunionen.⁷⁶

I marts 1981 tilbød Sovjetunionens leder Leonid Brezhnev NATO et moratorium på opstilling, hvis NATO indstillede sin opstilling. Forslaget blev fra vestlig side set som et sovjetisk forsøg på at cementere sin overlegenhed og blev afvist.⁷⁷ På et møde i Scandilux samme måned var tonerne mindre afvisende over for forslaget, der kunne være et grundlag for forhandlinger, og som burde overvejes. Et andet initiativ der kunne overvejes, var muligheden for at foretage en ny vurdering af, om der skulle opstilles, som fremført af Klaas de Vries fra det hollandske parti. Trods nuanceforskelle i synet på mellemdistanceraketterne og dobbeltbeslutningen var partierne forenet i kravet om forhandlinger, og fokus var derfor rettet mod at presse på for at få forhandlingerne i gang. "Dér kan og skal vi bruge vor indflydelse", understregede Joop den Uyl fra det hollandske parti. Ifølge den Uyl var opgaven klar: "Vore partier skal under alle omstændigheder optræde som pressionsgrupper inden for NATO til fordel for nedrustningsforhandlinger." Under drøftelserne fremførte Karel van Miert, at det flamsk-belgiske parti ikke ville godtage manglende forhandling og derfor krævede, at der blev ført seriøse forhandlinger. Derudover blev vigtigheden af at få SALT-processen (Strategic Arms Limitation Talks) genoptaget også fremhævet, selvom der var enighed om, at mellemdistanceraketterne var det vigtigste spørgsmål på den korte bane, og at initiativerne burde rettes til og mod begge supermagter. Tyske Egon Bahr mente, at gruppens fokus skulle lægges på nulløsningen, hvilket ville kræve konkrete sovjetiske modydelse, så der kunne opnås balance på et lavere niveau.⁷⁸

På NATO's udenrigsministermøde i maj 1981 var der enighed om, at USA skulle arbejde for at forhandlingerne med Sovjetunionen blev genoptaget inden udgangen af året.⁷⁹ Det blev beklaget på et Scandilux-møde samme måned, fordi der dermed reelt var mistet to år. På mødet blev der derfor opfordret til, at partierne insisterede på at få forhandlingerne indledt tidligere.

Bahr luftede i den forbindelse, om ikke forhandlingstiden burde udvides for at opveje den mistede tid og mente endvidere, at partierne burde lægge pres på for en udsættelse af udstationeringen, så der kunne forhandles.⁸⁰ Opgaven for partierne bestod i at “presse på for at få konstruktive, fleksible og realistiske forhandlinger”, som Olesen påpegede på et møde i august, som ellers var præget af den amerikanske beslutning om at genoptage produktionen af neutronbomben.⁸¹

På et Scandilux-møde i oktober blev de forestående forhandlinger drøftet. Her pegede SPD's Bahr på, at det mest hensigtsmæssige ville være, hvis der først blev opnået enighed mellem USA og Sovjetunionen om balancebegrebet, hvorefter balancens niveau kunne diskuteres. Ifølge Bahr ville det være muligt at nå en aftale inden deployeringen af mellemdistanceraketterne, hvorefter det ville være fornuftigt med et moratorium på to år, hvor eksperter udfyldte aftalen. Selvom USA var imod enhver form for moratorium mente Bahr, at de kunne overbevises om, at det ikke var farligt. Derudover pegede Bahr på, at de britiske og franske kernevåben burde inddrages som en modvægt til de sovjetiske våben. Men partierne burde også koncentrere sig om ingen umiddelbar deployering.⁸²

På de fem Scandilux-møder der blev afholdt inden de officielle forhandlinger blev indledt, var der trods nuanceforskelle mellem partierne opnået et fælles standpunkt. Blandt partierne var der således enighed om, at man måtte afklare politikken, tage initiativ og søge indflydelse. Derudover var mulige udspil blev luftet i den lukkede kreds. På et NPG-møde i NATO senere i oktober enedes ministrene om, at målet for de forestående forhandlinger var en aftale på lavest mulige niveau, med nulløsningen som en mulighed under ideelle omstændigheder. I november bekendtgjorde den amerikanske præsident Ronald Reagan at nulløsningen var den officielle amerikanske forhandlingsposition. I USA tolkedes nulløsningen som en total fjernelse af alle sovjetiske SS-4, SS-5 og SS-20, hvis den vestlige opstilling skulle indstilles. I modsætning hertil koncentrerede socialdemokratiernes sig om betydelige sovjetiske reduktioner og dermed ikke nødvendigvis et sovjetisk nul.⁸³ Trods disse forskelle var der et positivt syn på den amerikanske indstilling, da det blev set som imødekommenhed over for europæiske og særligt socialdemokratiske synspunkter.⁸⁴

Forhandlingerne i Genève

I november indledtes forhandlingerne om INF (Intermediate Nuclear Forces), der blev den officielle betegnelse for mellemdistanceraketterne (tidligere Theater Nuclear Forces), da forhandlingerne begyndte. Socialdemokratiet håbede,

at USA ville optræde fleksibelt og udnyttede forhandlingsmulighederne, hvilket kunne vise den kritiske opinion, at NATO mente forhandlingerne seriøst.⁸⁵ På et møde i Arbejderpartiets centralstyrelse i december betonedes partiet nedrustning stærkere end formuleret i dobbeltbeslutningen og fastslog, at udstationeringen ikke kun afhang af de konkrete resultater af forhandlingerne, men også af forhandlingernes forløb.⁸⁶

På et møde i Scandilux i januar 1982 var der ikke meget nyt i spørgsmålet. Til gengæld var det positivt, at forhandlingerne ikke var brudt sammen pga. situationen i Polen.⁸⁷ På et møde i april var der positive toner og opfattelsen var, at presset fra de europæiske regeringer og socialdemokratiske partier skulle opretholdes, da det var herfra nulløsningen var kommet og måske endda årsagen til forhandlingerne. Indsatsen havde båret frugt og der var grund til at fortsætte, så der kunne opnås en politisk løsning i stedet for en militær. Til gengæld mente Bahr ikke, at man skulle stoppe forberedelserne til udstationering. Man burde fortsætte for at lægge pres på Sovjetunionen, men hvordan flertallet på SPD's kongres så spørgsmålet var ikke afklaret. I Arbejderpartiet var udviklingen tydelig, hvor Einar Førde ikke mente, at partiet kunne støtte nogen beslutning om opstilling.⁸⁸

Imellem de to Scandilux-møder havde statsminister Anker Jørgensen gjort sig bemærket internationalt, da han udtalte sig positivt om et forslag af Brezhnev. I forslaget meddelte Brezhnev, at Sovjetunionen var villig til at indstille sin opstilling og begynde at reducere, hvis NATO stoppede sine prakti-

Blandt de 572 mellemdistanceraketter med kernevåben, som NATO med sin dobbeltbeslutning ønskede at deployere i Vesteuropa fra udgangen af 1983, var 464 jordbaserede BGM-109G krydsermissiler i mobile affyringsramper. (foto: Rob Mars-hall, U.S. Air Force)

ske forberedelser. Jørgensens udtalelse blev mødt af amerikansk kritik og resulterede i den første danske fodnote på et NATO-møde i marts, da Danmark ikke kunne støtte kommunikéets klare afvisning af forslaget.⁸⁹ Det til trods lå den danske INF-politik henover sommeren fortsat inden for rammerne af den forbeholdne tilslutning til dobbeltbeslutningen med fokus på forhandlingsdelen. Derfor bekræftede partiet den danske deltagelse i finansieringen af INF-programmet.⁹⁰ Men afstanden til de borgerlige partier var voksende og Socialdemokratiet delte ikke opfattelsen af, at Danmark burde indtage en lav profil i spørgsmålet. Partiet var dog endnu ikke parat til at udmønte den skeptiske holdning yderligere.⁹¹

På et møde i Scandilux i november 1982 blev det konstateret, at der ingen fremdrift var i forhandlingerne. I drøftelserne blev der fra belgisk og hollandsk side fremført, at forhandlingerne om de taktiske kernevåben (INF), de strategiske kernevåben (Strategic Arms Reduction Treaty, START) og nedrustning og kontrol af konventionelle våben (Mutual and Balanced Force Reductions, MBFR) skulle sammenkædes, og at partierne skulle koncentrere sig om fastfrysningstanken – en tanke der bl.a. indebar, at produktion og udstationering af kernevåben skulle stilles i bero. I drøftelserne fremførte Bahr, at han var nået til den konklusion, at de europæiske lande var blevet gidsler for atommagterne og derfor måtte sige nej til mellemdistanceraketterne. Men inden måtte INF-forhandlingerne gives en sidste chance. På mødet udleverede van Miert og de Vries fra henholdsvis det flamsk-belgiske og det hollandske parti et udkast til en generel positionering af Scandilux, som skulle drøftes ved et senere møde.⁹²

Opgaven med at udarbejde positioneringen havde de to partier påtaget sig ved et Scandilux-møde i juni. Positioneringen skulle bl.a. tage udgangspunkt i Palme-kommissionen og havde som målsætning at nå frem til et dokument, der var simpelt i forhold til overvejelser og anbefalinger, og som der kunne opnås national konsensus om.⁹³ I udkastet blev der oplistet en række målsætninger som partierne ville forfølge. Blandt disse var fastfrysning af kernevåbenarsenaler; tilbagetrækning af kernevåben fra lande, der ikke selv besad dem; modstand mod udstationering i Europa; forbud mod taktiske kernevåben; og afvisning af nødvendigheden af europæisk styrkebalance i forholdet 1 til 1.⁹⁴ Tanken om fastfrysning var et nyt initiativ, der ikke tidligere havde figureret i optegnelserne fra møderne. At tanken var blandt målsætningerne i positioneringspapiret indikerer, at frys muligvis var blevet drøftet på mødet i juni, som der ikke er lokaliseret optegnelser fra i Socialdemokratiets Arkiv. Ifølge Petersen var det Arbejderpartiet der introducerede konceptet i Scandilux, som de to skandinaviske partier kædede sammen med INF-spørgsmålet.⁹⁵

Arbejderpartiet og Socialdemokratiet var imidlertid endnu ikke parate til

presse på for fastfrysning af kernevåben, da tanken kom på dagsordenen senere i november i forbindelse med, at et svensk-mexicansk resolutionsforslag om at fastfryse kernevåbenlagrene skulle til afstemning i FN. Anker Jørgensen fandt det forkert at stemme imod, hvilket ellers var Schlüter-regeringens holdning. For at undgå parlamentariske problemer valgte regeringen dog at følge Socialdemokratiet og afstod fra at stemme. Af drøftelser i den socialdemokratiske folketingsgruppe fremgår, at partiet befandt sig i et dilemma. Ifølge Kjeld Olesen havde det været naturligt at stemme for forslaget, men hensyn til NATO gjorde, at man undlod.⁹⁶ I Arbejderpartiet gjorde man sig nogle af de samme overvejelser. På den ene side var det vanskeligt at støtte forslaget og samtidig argumentere for, at man stod bag dobbeltbeslutningen, men det var også vanskeligt at stille sig negativt overfor et forslag, der var beslægtet med Palme-kommissionens konklusioner. Arbejderpartiet anbefalede derfor Høyre-regeringen at afstå fra at stemme men fremsatte ikke noget forslag, da partiet ikke ønskede at danne præcedens for at binde regeringens stemmeafgivning i FN. I modsætning til sit danske søsterparti var Høyre dog mindre lydhor og valgte at stemme imod forslaget.⁹⁷

Et andet punkt der blev berørt på Scandilux-mødet i november, var et initiativ af Arbejderpartiet og Socialdemokratiet om at stille bevillingerne til infrastrukturprogrammet i bero. Af de øvrige partier blev initiativet positivt modtaget og set som en symbolsk handling.⁹⁸ I bevillingsspørgsmålet var der altså tale om et selvstændigt norsk-dansk initiativ. I Norge var Arbejderpartiet i maj blevet tvunget til at fastlægge sin linje i spørgsmålet, da bevillingerne til forberedelserne blev fremlagt i Stortinget. Her var partierne enige om, at forberedelsesarbejdet ikke måtte vanskeliggøre forhandlingerne, men Arbejderpartiet understregede samtidig, at en eventuel udstationering skulle behandles på ny. I Arbejderpartiet var der internt diskussion om partiets linje, og der blev på et gruppemøde fremsat forslag om, at partiet ikke kunne støtte det forberedende arbejde. Forslaget blev nedstemt med et snævert flertal på gruppemødet, og efterfølgende stemte en tredjedel af Arbejderpartiets stortingsmedlemmer for et tværpolitisk forslag om at indstille det norske bidrag.⁹⁹ Der blev dog ikke truffet nogen beslutning i spørgsmålet, der først skulle behandles til efteråret. Sagen viste imidlertid, at ledelsen måtte finde et kompromis inden, hvis partiet skulle samles. Afgørelsen på Arbejderpartiets holdning blev truffet på et møde mellem landsstyret og stortingsgruppen i oktober. Her blev det besluttet, at bevillingsspørgsmålet skulle udsættes. Partileder Gro Harlem Brundtlands argument for at bevillingerne burde udsættes var, at Norge dermed ikke lagde pres på Belgien og Holland, hvis holdning til at modtage mellemdistanceraketterne fortsat var uafklaret. For at forhindre en splittelse i Stortinget, blev der afholdt en række møder mellem Arbejderpartiet og

Høyre-regeringen i oktober og november, men det lykkedes ikke at nå til enighed i spørgsmålet. I stortingsdebatten sidst i november fremsatte Arbejderpartiet derfor forslag om at udsætte beslutningen til efteråret 1983. Forslaget faldt med én stemme og splittede dermed Stortinget, mens det samlede Arbejderpartiet, hvor ingen medlemmer stemte for et tværpolitisk forslag om helt at stoppe det norske bidrag.¹⁰⁰

I Danmark var der ligeledes uenighed om spørgsmålet. Ved folketingsvalget i september 1982 havde Socialdemokratiet mistet regeringsmagten. Til gengæld ændrede den parlamentariske situation sig således, at der opstod et alternativt sikkerhedspolitisk flertal, der fulgte en anden linje end regeringen.¹⁰¹ Allerede i oktober opstod den første konflikt mellem regeringen og Socialdemokratiet i forbindelse med Danmarks bidrag til finansiering af INF. Baggrunden var en erklæring af Anker Jørgensen om, at det danske bidrag skulle stilles i bero, hvilket var inspireret af Arbejderpartiets beslutning. Forslaget blev fremlagt ved en folketingsdebat i december hvor det blev vedtaget, mens regeringen afstod fra at stemme. Forinden havde regeringen clearet med Socialdemokratiet, at forslaget ikke omhandlede den forrige regerings godkendte bevilliger, og at det ikke ændrede Socialdemokratiets principielle tilslutning til dobbeltbeslutningen. Derfor valgte regeringen at leve med dagsordenen, selvom forslaget blev set som et brud på alliancesolidariteten.¹⁰² Inden fremsættelsen var Socialdemokratiet blevet orienteret om, at Socialistisk Folkeparti og Venstresocialisterne sigtede mod at fremsætte et forslag, der i nogen grad afspejlede Socialdemokratiets politik. Socialdemokratiet ønskede ikke at lægge stemmer til de to partiers dagsorden og formulerede derfor sit eget forslag.¹⁰³

I Arbejderpartiet ulmede uroen fortsat, og det var vanskeligt for partiet at nå til enighed i spørgsmålet, fordi debatten handlede om for eller imod udstationering. Ledelsens konklusion blev derfor, at problemstillingen måtte omformuleres. Denne opgave blev tildelt *rakettutvalget* i december 1982. Udgangspunktet for udvalgets arbejde var, at et udkast til en nedrustningsstrategi der kunne samle partiet skulle være klar inden et Scandilux-møde i januar 1983.¹⁰⁴ Målet var imidlertid besværliggjort af udvalgets sammensætning, hvor der både var tilhængere og modstandere af dobbeltbeslutningen.¹⁰⁵ Udvalget nåede dog til enighed om at fastfrysningstanken skulle være grundstammen i indstillingen. Der er i den forbindelse peget på, at Brundtland tog denne beslutning, hvilket bl.a. var under indtryk af Palme-kommissionen. Siden fulgte inddragelse af de britiske og franske kernevåben, utilfredshed med forhandlingernes fremgang, intet absolut krav om nedbygning af alle sovjetiske mellemdistanceraketter og ingen vestlig udstationering mens der forhandles. Tilbage stod spørgsmålet om partiets syn på udstationering. Her blev kom-

promisset en formulering om fastfrysning af alle kernevåben med en efterfølgende aftale om sovjetisk nedbygning og ingen vestlig udstationering.¹⁰⁶

På Scandilux-mødet i januar præsenterede Brundtland hovedindholdet af partiets indstilling og forklarede, at udgangspunktet var fastfrysningstanken, og at Arbejderpartiet ikke kunne acceptere en løsning, der indebar vestlig udstationering samtidig med nedskæring.¹⁰⁷ Indstillingen fik den samlede effekt på partiet, som ledelsen havde ønsket, hvilket afspejledes i centralstyrets enstemmige tilslutning i slutningen af januar.¹⁰⁸ Om Arbejderpartiets indstilling skriver Nikolaj Petersen, at flere synspunkter herfra senere blev "godkendt" i Scandilux, men også at indstillingen delvis var inspireret af drøftelserne i Scandilux.¹⁰⁹ Af udvalgets fem medlemmer deltog Thorvald Stoltenberg fast i Scandilux-møderne, mens Knut Frydenlund og Thorbjørn Jagland lejlighedsvis deltog. Jagland, der som sekretær i udvalget havde hovedansvaret for formuleringerne, arbejdede tæt sammen med Brundtland i processen og det er blevet vurderet, at han agerede talerør for Brundtland.¹¹⁰ Som det fremgår, havde samtlige af indstillingens initiativer været drøftet forudgående i Scandilux. Det synes derfor nærliggende, at indstillingen snarere afspejlede drøftelserne i Scandilux end den anden vej rundt. Dog var der tale om initiativer, der endnu ikke var opnået konsensus om i Scandilux. Indstillingen kan

Baggrunden for NATO's dobbeltbeslutning i 1979 var Sovjetunionens opstilling af mobile SS-20 mellemstanceraketter i Østeuropa i slutningen af 1970'erne. (foto: George Chervillevskii/Public Domain)

derfor ses som en katalysator for de videre drøftelser i gruppen – og ikke mindst for Socialdemokratiet.

Foruden Brundtlands præsentation var Scandilux-mødet i januar 1983 bl.a. præget af Bahrs redegørelse for sine indtryk fra besøg i Washington og Moskva. På mødet drøftede partierne kombinationen af INF- og START-forhandlingerne, men det var ifølge Bahr for tidligt. Derudover blev udkastet til en generel positionering for Scandilux diskuteret, hvor det videre arbejde blev indstillet. Udover enkelte politiske problemer, var der udbredt modstand mod at udarbejde et skriftligt grundlag for gruppens arbejde.¹¹¹ Alligevel kan det konstateres, at dokumentet indholdsmæssigt foregreb hvad partierne senere skulle vedkende sig, så kritikken har således sandsynligvis kun i mindre grad omhandlet det specifikke indhold. På en pressekonference efter mødet erklærede partierne, at den amerikanske nulløsning var urealistisk; USA skulle reagere på den sovjetiske leder Jurij Andropovs forslag; Genève-forhandlingerne skulle tage sigte på en løsning som ikke indebar vestlig udstationering, men væsentlige sovjetiske reduktioner; og de franske og britiske våben skulle inkluderes.¹¹²

Inspireret af mødet og Arbejderpartiets indstilling, opstillede Kjeld Olesen kort efter en række punkter på en partikonference i Socialdemokratiet.¹¹³ Blandt Olesens ti punkter fremgik, at Socialdemokratiet tilsluttede sig fastfrysning med efterfølgende forhandlinger og en kritik af den vestlige forhandlingsposition. Ifølge Olesen var nulløsningen uacceptabel, de franske og britiske våben skulle inkluderes, forhandlingerne skulle om nødvendigt forlænges, og der skulle ingen opstilling finde sted imens.¹¹⁴ Olesens punkter blev kort efter brugt i et dagsordensforslag, der pålagde regeringen at arbejde for et realistisk alternativ til nulløsningen og for sovjetisk reduktion, der fjernede udstationeringsbehovet.¹¹⁵ På gruppemøder i Socialdemokratiet inden debatten blev der udtrykt ønske om at undgå modsætninger og sammenstød i forhold til regeringen. I første omgang lykkedes det, fordi regeringen støttede linjen og stemte for forslaget.¹¹⁶ Regeringens accept af forslaget skyldtes antageligt frygten for et permanent sikkerhedspolitisk flertal i Folketinget men også, at den sovjetiske politik havde vist sig at være mere dynamisk med Andropovs udspil. Nulløsningen var uacceptabel for Sovjetunionen, og regeringen i Danmark begyndte derfor at overveje kompromisløsninger.¹¹⁷ Socialdemokratiets forslag var samtidig dæmpet i forhold til de punkter, Olesen havde fremført, og var under de givne vilkår muligt at acceptere.

Arbejderpartiet forsøgte også at præge Høyre-regeringens INF-politik. Det skete i forbindelse med en debat i Stortinget i marts 1983, hvor partiets indstilling ligeledes stod overfor sin første test. Her fremsatte Brundtland forslag om, at regeringen skulle arbejde for et nyt vestligt forhandlingstilbud, en for-

handlingsløsning der overflødiggjorde vestlig udstationering, inddragelse af britiske og franske våben, indstilling af forberedelserne mens der forhandlede og om nødvendigt en forlængelse af forhandlingerne. Brundtlands forslag blev fremsat tredelt og resulterede i endnu et splittet Storting, hvor to af de tre forslag faldt med én stemme.¹¹⁸ Til gengæld var der ingen af Arbeiderpartiets medlemmer, der stemte for Venstres forslag, der direkte gik imod udstationering. Den tætte afstemning skyldtes, at midterpartierne havde store problemer med at samle sine medlemmer. I modsætning til det forslag Socialdemokratiet fik vedtaget i Folketinget, var Arbeiderpartiets mere vidtgående og repræsenterede med undtagelse af tanken om fastfrysning *rakettutvalgets* indstilling. At fastfrysningstanken ikke indgik kan skyldes, at indstillingen endnu ikke var blevet endeligt godkendt. Dette var planlagt til at finde sted på partiets landsmøde i april.¹¹⁹

Der er ikke lokaliseret mødeoptegnelser fra Scandilux-mødet i marts 1983 i Socialdemokratiets Arkiv. Men bedømt ud fra pressedækningen af mødet, blev der ifølge Petersen føjet yderligere tre punkter til dem, Bahr havde præsenteret efter mødet i januar. Nu var der således også konsensus om at støtte fastfrysningstanken, ingen udstationering mens der forhandlede og om nødvendigt en forlængelse.¹²⁰ Mens forhandlingerne nærmede sig den afsluttende fase, var det dog ikke kun de europæiske socialdemokratier, der pegede på behovet for et forhandlingsalternativ. Også på NATO-møderne var et alternativ til nulløsningen et europæisk ønske. Selvom forhandlingerne i Genève var præget af bevægelse fra begge parter, var positionerne dog fortsat uforenelige.¹²¹

Samtidig fortsatte Socialdemokratiet og Arbeiderpartiet bestræbelserne på at præge regeringernes INF-politik. På Arbeiderpartiets landsmøde blev *rakettutvalgets* indstilling behandlet. Debatten på landsmødet viste, at et forslag om et definitivt nej til udstationering havde stor tilslutning, men det lykkedes redaktionskomitéen at formulere sig tilstrækkeligt imod udstationering, så et alternativt forslag blev trukket tilbage, og indstillingen enstemmigt vedtaget.¹²² I redaktionskomitéens udtalelse hed det, at Arbeiderpartiet i samarbejde med andre socialdemokratiske partier ville fortsætte sit pres på parterne og derfor ikke kunne give støtte til, at der forhandlede med sigte på at udstationere nye våben. Men det stod ikke klart, hvordan partiet forholdt sig i forhold til en eventuel aftale der indebar vestlig udstationering.¹²³

Med landsmødets enstemmige vedtagelse, havde Arbeiderpartiet grundlag for at fortsætte presset på regeringen i spørgsmålet. I udenrigsdebatten i maj blev punkter, der mindede om det, der blev fremlagt i marts, fremført. Nyt var præciseringen af at forhandlingerne ikke måtte sigte på vestlig udstationering, tanken om fastfrysning og en sammenkobling af INF- og START-forhandlingerne. Det lykkedes dog ikke at skabe opbakning for forslaget.¹²⁴

Senere samme måned skulle NATO's fællesfinansierede infrastrukturprogram behandles i Stortinget. Her fremlagde Arbejderpartiet forslag om, at alle forberedelser til udstationering i Europa blev indstillet.¹²⁵ Forslaget var i forlængelse af partiets politik om, at der ikke skulle udstationeres mens der forhandlede, men det lykkedes ikke at skabe opbakning til forslaget, der faldt med én stemme.¹²⁶

I Danmark skulle borgfreden mellem regeringen og Socialdemokratiet vise sig kortvarig. Ved en udenrigspolitisk debat i Folketinget i maj blev regeringen pålagt at fremføre fire punkter ved de forestående NATO-møder. Det drejede sig om en forlængelse af forhandlingsfristen, indstilling af opstilling mens der forhandlede, inddragelse af de franske og britiske våben og at målet var sovjetiske reduktioner, så man undgik vestlig opstilling. I modsætning til tidligere stemte regeringen imod forslaget, men havde forinden afstemt, at Socialdemokratiet fortsat stod bag dobbeltbeslutningen. Ved NATO-møderne i juni blev Folketingets dagsorden fremlagt, hvilket resulterede i anmærkninger i kommunikéerne.¹²⁷ I den socialdemokratiske folketingsgruppe havde dagsordenteksten forud for fremsættelsen været genstand for diskussion, hvor Anker Jørgensen bl.a. henviste til drøftelserne i Scandilux.¹²⁸

Frem mod deployeringen

Ifølge dobbeltbeslutningen ville NATO ved udgangen af 1983 opstille mellemdistanceraketter, medmindre en rustningskontrolaftale var indgået med Sovjetunionen.¹²⁹ Konfliktens intensivering resulterede i øget mødeaktivitet i Scandilux-gruppen i det sidste halvår af 1983. I Danmark optrappedes konflikterne mellem Socialdemokratiet og regeringen, hvilket resulterede i en række dagsordener.¹³⁰ I Norge forberedte Arbejderpartiet sig ligeledes forud for den forestående udstationering.

På et Scandilux-møde i juni 1983 redegjorde Lasse Budtz for Socialdemokratiets dagsorden i maj, mens Einar Førde fortalte om de lignende forslag, Arbejderpartiet havde fremført. Derudover berettede Førde, at der på partiets landsmøde var enstemmighed omkring sikkerhedspolitikken. Endelig redegjorde Egon Bahr for udviklingen i SPD, herunder at det var besluttet, at partiet ville træffe beslutning om udstationeringen i november. Dermed ville partiet have alle oplysninger tilgængelige, inden udstationeringen begyndte. Holdningen i SPD pegede i overvejende grad mod et nej. Det eneste håb der var tilbage var ifølge Bahr, at der skete noget afgørende i forhandlingerne i Genève inden.¹³¹

Ved et Scandilux-møde i september var udstationeringen fortsat det centrale emne. På mødets første del refererede Bahr bl.a. til et besøg i Washing-

ton, hvor indtrykket var, at der ikke ville opnås nogen aftale. Under drøftelserne blev der bl.a. drøftet en seks måneders udsættelse uden udstationering, og at INF- og START-forhandlingerne burde kædes sammen. Disse drøftelser fik Budtz til at foreslå, at gruppen forsøgte at nå til enighed om disse to spørgsmål. Det lykkedes, for da gruppen under mødets anden del mødtes med den amerikanske viceforsvarsminister, refererede Brundtland de punkter, der i gruppen var enighed om. Her var der således enighed om afvisning af den amerikanske nulløsning, inddragelse af de franske og britiske våben, støtte til fastfrysningstanken, ingen udstationering mens der forhandlede, nødvendigheden af at forlænge forhandlingerne uden automatisk udstationering, kombineret af INF og SALT og behovet for et nyt amerikansk forslag. Derudover understregede Brundtland, at gruppen ønskede et resultat, der ikke indebar vestlig udstationering og erklærede, at de socialdemokratiske partier ville sikre, at spørgsmålene blev debatteret i parlamenterne inden udstationeringen. Overfor den amerikanske viceforsvarsminister understregede Olesen endvidere, at der i de socialdemokratiske partier var overvældende støtte til NATO.¹³² Der var således alene tale om, hvilken politik der skulle føres i NATO.

Ved et Scandilux-møde en måned senere indledte Bahr med at fortælle, at der ikke ventedes nogen aftale, og at hverken en udsættelse af opstillingen eller forlængelse af forhandlingerne var sandsynlig. USA insisterede på at begynde opstillingen, og ifølge den vesttyske regering var beslutningen om opstilling taget og endelig. Dermed ville ministermødet i NATO blot blive en konstatering af, at opstillingen var begyndt. På den baggrund erklærede Brundtland, at hun i Stortinget ville forlange, at regeringen anmodede om udsættelse eller fremskyndelse af ministermødet – en holdning Socialdemokratiet tilsluttede sig.¹³³ På den efterfølgende pressekonference blev en erklæring, der var i forlængelse af det, Brundtland havde refereret på det foregående møde, præsenteret. I erklæringen opfordrede partierne til en genvurdering af forhandlingerne i NATO, inden der blev deployeret, forlængelse af forhandlingerne, ensidig sovjetisk nedskæring, udsættelse af vestlig opstilling, en sammenkobling af INF og START, og en inddragelse af de franske og britiske våben.¹³⁴

Det har ikke været muligt at afklare, hvorvidt Brundtlands erklæring blev realiseret, hvorimod Socialdemokratiet var hurtig til at udmønte sin tilslutning. I begyndelsen af november fremlange Budtz et dagsordenforlag der, foruden at pålægge regeringen at arbejde aktivt for at bremse oprustningen i henhold til dagsordenen af 26. maj, opfordrede regeringen til at tage initiativ til, at NATO skulle foretage en ny vurdering af forhandlingsforløbet inden våbnenes montering. Dagsordenen blev vedtaget, mens regeringen afstod fra

at stemme.¹³⁵ For regeringen var situationen tilsyneladende problemløs, idet den forventede, at NATO ville afvise.¹³⁶

Senere i november erklærede Bahr på et Scandilux-møde, at det nu blot var et spørgsmål om taktik i forhold til, hvem der forlod forhandlingsbordet, og hvem der skulle have skylden. Willy Brandt var yderst pessimistisk og frygtede, at nye våbenkapløb ville blive resultatet.¹³⁷ Efter INF-debatten i Forbundsdagen og at de første våben var ankommet, afbrød Sovjetunionen forhandlingerne, hvormed realiseringen af dobbeltbeslutningens moderniseringsdel var givet.¹³⁸

De dystre udsigter fik dog ikke partierne til at indstille sine bestræbelser på at påvirke udviklingen. I Norge fik Arbeiderpartiet fremskyndet udenrigsdebatten, så udstationeringsspørgsmålet kunne diskuteres inden våbnene ankom. Da debatten begyndte, var de første våben imidlertid ankommet. På et landsstyremøde dagen inden, forklarede Brundtland, at Arbeiderpartiet som regeringsparti havde støttet dobbeltbeslutningen som et middel til afspænding og nedrustning – ikke som et mål i sig selv. Fordi de forudsætninger partiet havde lagt til grund var brudt på en række punkter, ville partiet nu gå imod udstationeringen for at give arbejdsro til forhandlinger.¹³⁹ Ved udenrigsdebatten fremsatte Brundtland et tværpolitisk forslag om, at forhandlingerne skulle forlænges uden vestlig udstationering; indgåelse af midlertidig aftale, der sikrede væsentlige sovjetiske reduktioner; og at forhandlingerne byggede på fastfrysning som grundlag og blev givet et bredere grundlag inden for START. Forslaget faldt med én stemme.¹⁴⁰ Ved samme møde blev regeringens stemmeafgivelse ved to frysforslag i FN diskuteret. I modsætning til behandlingen af frysforlaget i december 1982, afstod Arbeiderpartiet ikke fra at stille forslag ved denne lejlighed, og foreslog regeringen ikke at stemme imod. Forslaget kom dog ikke til realitetsbehandling, da udenrigsministeren lovede, at spørgsmålet ville blive behandlet i den udvidede udenrigskomité.¹⁴¹

Socialdemokratiets muligheder for at påvirke den danske regering var væsentlig anderledes. Ved en forespørgsel fik Socialdemokratiet således vedtaget en dagsorden, der pålagde regeringen at tage afstand fra den påbegyndte opstilling, hvilket skulle præciseres i kommunikéet, idet forhandlingsmulighederne ikke var blevet udnyttet. Derudover blev regeringen opfordret til at arbejde aktivt for genoptagelse af forhandlingerne, gerne ved en sammenkobling af INF- og START-forhandlingerne. Dagsordenen blev vedtaget mod regeringens stemmer.¹⁴² Samme dag blev stemmeafgivningen ved frysafstemningerne i FN også fastlagt, da en dagsorden blev vedtaget mod regeringens stemmer, som pålagde regeringen at stemme ja til forslagene.¹⁴³ I modsætning til afstemningen i 1982 var det ikke længere tilstrækkeligt at afstå i Socialdemokratiets optik.

Ved et Scandilux-møde senere i december kunne partierne konstatere, at deployeringen var begyndt, og at Sovjetunionen havde forladt forhandlingsbordet. Bahr mente ikke, det gav mening at foreslå deployeringen indstillet eller forhandlingerne fornyet, da dette ville blive afvist fra sovjetisk side. Ifølge Bahr måtte partierne vente og se tiden an.¹⁴⁴ I lighed med Socialdemokratiet og Arbejderpartiet gik alle Scandilux-partierne imod deployeringen, da den blev indledt i slutningen af november 1983.¹⁴⁵ I de efterfølgende år fortsatte Danmark med at sætte INF-fodnoter i NATO. En INF-aftale, der indebar global fjernelse af alle INF-våben, blev sidenhen realiseret i december 1987.¹⁴⁶

Konklusion

I processen, der ledte frem til dobbeltbeslutningen i 1979, lagde Socialdemokratiet og Arbejderpartiet vægt på forhandlingsdelen, og var med til at præge udviklingen. Efterhånden som debatten bredte sig, rykkede partierne sig i spørgsmålet. I Danmark var der bevægelse i Socialdemokratiets holdning efter folketingsvalget i oktober, hvilket både var et resultat af en styrket modstandergruppe internt i partiet, og at denne havde overlappende holdninger med statsministeren. Partiets forslag om at udsætte beslutningen mødte dog ingen opbakning i NATO. I Arbejderpartiet mødte ledelsen kraftige reaktioner fra november, hvilket var særligt udtalt på landsstyremødet, hvor der reelt var flertal imod beslutningen. Som et resultat heraf blev fokuseringen på rustningskontrol styrket, hvilket gav resultater i NATO.

Efter vedtagelsen forstærkede partierne deres fokus på beslutningens forhandlingsdel og løsninger, der i bedste fald ikke indebar vestlig udstationering. Socialdemokratiet og Arbejderpartiet forholdt sig afventende, samtidig med en række mulige initiativer blev drøftet i Scandilux. Her var der fra begyndelsen enighed om, at partierne måtte presse på for at få gang i forhandlingerne og et ønske om at koordinere INF-politikken. Efter forhandlinger blev indledt i Genève, begyndte partierne under indtryk af den manglende fremdrift i stigende omfang at fremlægge mulige initiativer og begyndte at presse de borgerlige regeringer i spørgsmålet. I Scandilux blev der i januar 1983 enighed om, at den amerikanske nulløsning var urealistisk; at USA skulle reagere på det sovjetiske tilbud; at forhandlingerne skulle sigte på en løsning, der ikke indebar vestlig udstationering, men væsentlige sovjetiske reduktioner; og at de franske og britiske kernevåben skulle inkluderes. To måneder senere, i marts 1983, blev yderligere tre punkter føjet til. Partierne var nu også enige om at støtte fastfrysningstanken, at der ikke skulle udstationeres så længe der forhandlede, og at det kunne blive nødvendigt med en forlængelse. I september 1983 blev ønsket om en kombineret af INF- og SALT-forhandlin-

gerne og behovet for et nyt amerikansk forslag tilføjet, og en måned senere præsenterede Scandilux en erklæring hvori der bl.a. blev opfordret til, at der inden deployeringen blev foretaget en genvurdering af forhandlingerne i NATO, at Sovjetunionen foretog ensidige nedskæringer og at NATO's opstilling blev udsat.

Hvorfor kunne partierne nå til enighed om disse initiativer? Petersens påpejning af, at Scandilux fra begyndelsen var baseret på *likemindedness* synes i den henseende at have meget på sig. Samtidig kan det konstateres, at der på det tidspunkt, hvor de nordvesteuropæiske socialdemokratier opnåede konsensus om en række konkrete initiativer, både var tale om en tilspidsende situation frem mod udstationeringen, og at gruppens partier samtidig, med undtagelse af det franske, var kommet i opposition. Dog var der heller ikke tvivl om, at andre europæiske socialdemokratier indtog en anden position. F.eks. fremgår det tydeligt, at det franske parti, hvis deltagelse i Scandilux, i modsætning til de øvrige partier, bedst kan beskrives som sporadisk, havde en anden holdning.¹⁴⁷ Derfor var der også i gruppen modstand mod, at samarbejdet blev udvidet med sydeuropæiske partier, der havde en anden holdning end den, gruppen forsøgte at formulere. En udvidelse ville ifølge partierne blot lede til frustration og ikke nye initiativer, som var det gruppen ønskede.¹⁴⁸

Hvordan fulgte Socialdemokratiets og Arbejderpartiets førte politik så drøftelserne i Scandilux? Det første initiativ, de to partier fremførte, var forslag om at udsætte bevillingerne til infrastrukturprogrammet. Det skete henholdsvis i november 1982 i Stortinget og i december 1982 i Folketinget. I Scandilux-sammenhæng var der tale om selvstændigt norsk-dansk initiativ, der blev positivt modtaget i gruppen, men som først blev drøftet efter partierne havde truffet deres beslutning – Socialdemokratiet inspireret af Arbejderpartiet. I modsætning til Arbejderpartiet havde Socialdemokratiet dog mulighed for at gennemføre politikken, hvilket skulle vise sig at være kendetegnende for de to partiers parlamentariske muligheder i perioden.

I 1983 fremsatte begge partier en stribe forslag i parlamenterne. For Arbejderpartiet omfattede det et forslag i marts om, at regeringen skulle arbejde for et nyt vestligt forhandlingstilbud, en forhandlingsløsning der overflødiggjorde vestlig udstationering, inddragelse af britiske og franske våben, indstilling af forberedelserne mens der forhandlede, og om nødvendigt en forlængelse af forhandlingerne. I maj blev lignende punkter fremsat, men med den tilføjelse, at forhandlingerne ikke måtte sigte på vestlig udstationering, tanken om fastfrysning, og en sammenkobling af INF- og START-forhandlingerne. Senere i maj fremlagde partiet forslag om, at alle forberedelser til udstationering i Europa blev indstillet. Endelig fremsatte Arbejderpartiet

i november forslag om, at forhandlingerne skulle forlænges uden vestlig udstationering; indgåelse af midlertidig aftale, der sikrede væsentlige sovjetiske reduktioner; og at forhandlingerne byggede på fastfrysning som grundlag og blev givet et bredere grundlag inden for START.

Socialdemokratiet fremsatte i februar et forslag, der pålagde regeringen at arbejde for et realistisk alternativ til nulløsningen, som indebar sovjetisk reduktion, der fjernede vestens udstationeringsbehov. I maj pålagde partiet regeringen, at den ved de forestående NATO-møder skulle fremføre et ønske om forlængelse af forhandlingsfristen, indstilling af opstilling mens der forhandles, inddragelse af de franske og britiske våben, og at målet var sovjetiske reduktioner, så man undgik vestlig opstilling. I november blev der fremlagt et dagsordenforslag, der, foruden at pålægge regeringen at arbejde aktivt for at bremse oprustningen i henhold til dagsordenen fra maj, opfordrede regeringen til at tage initiativ til, at NATO skulle foretage en ny vurdering af forhandlingsforløbet inden våbnenes montering. Endelig fik Socialdemokratiet vedtaget en dagsorden i december, som pålagde regeringen at tage afstand fra den påbegyndte opstilling, hvilket skulle præciseres i kommunikéet, idet forhandlingsmulighederne ikke var blevet udnyttet. Derudover blev regeringen opfordret til at arbejde aktivt for genoptagelse af forhandlingerne, gerne ved en sammenkobling af INF- og START-forhandlingerne.

For alle de fremsatte initiativer gjaldt, at de over længere tid havde indgået i drøftelserne i Scandilux. Men som det fremgår, var der deriblandt initiativer, der på tidspunktet endnu ikke var konsensus om i Scandilux. For begge partier drejede det sig om, at forberedelserne til opstillingen skulle indstilles mens der forhandles, mens Arbejderpartiet også var tidligere ude med et forslag om sammenkobling af INF- og START-forhandlingerne. Selvom partierne ikke var bundet af drøftelserne eller beslutninger i Scandilux valgte Arbejderpartiet og Socialdemokratiet at føre en politik, der lagde sig tæt op ad drøftelserne og oftest i forlængelse af de punkter, de nordvesteuropæiske socialdemokratier var enige om. Samtidig fremgår det, at de to partier var blandt de partier i Scandilux som førte an, og at Socialdemokratiet ofte lod sig inspirere af Arbejderpartiet.

Hvilken betydning har det for de forklaringer, der indledningsvis blev præsenteret? I forhold til påpegning af, at Scandilux var af væsentlig betydning for partiernes sikkerhedspolitik i perioden, bekræfter en sammenholdning af optegnelser fra Scandilux denne påpegning for Socialdemokratiets og Arbejderpartiets INF-politik i perioden. Både af interne hensyn, men også pga. af opinionen, fandt partierne det nødvendigt at gå i offensiven og fremføre initiativer. Med undtagelse af bevillingerne til infrastrukturprogrammet, var indholdet af den politik, partierne førte nationalt, udtryk for partiernes drøftelser

i Scandilux. På den baggrund er det svært at se, at de kritiske røster internt i partierne, venstrefløjspartierne eller fredebevægelsen skulle have haft direkte indflydelse på indholdet af politikken. Ligeledes er det svært at se, hvordan Socialdemokratiets INF-dagsordener i perioden skulle være resultat af kompromisser med de øvrige partier i det alternative flertal, som fremført af Villaume. Som det fremgår, havde de fremsatte dagsordensforslag i perioden socialdemokratisk opgav – både i fremsættelse og indhold. I det omfang der var tale om kompromisser, må det således være de øvrige partier, der gik på kompromis.

Ophavet til de initiativer der blev drøftet i Scandilux er ikke undersøgt i denne artikel, men det er åbenlyst, at mange af dem ikke opstod i Scandilux. Hvorvidt politikformuleringen havde udspring i Socialistisk Internationale, om de virkelige kuglestøberne var våbenkontroleksperter, koldkrigsstrateger, de uafhængige fredsbevægelser og socialdemokratiske partier, eller måske kom fra Øst, kan denne artikel derfor ikke bidrage til. Det er dog klart, at de forskellige initiativer først blev socialdemokratisk politik, efter de havde været drøftet i Scandilux. I forhold til den politikformulering der foregik i Scandilux deles Mariagers vurdering af, at Socialdemokratiet ikke i nævneværdig grad havde betydning for politikformuleringen i den forstand, at partiet ikke var ophav til de initiativer der blev drøftet i gruppen, omend det muligvis bidrog til Arbejderpartiets introduktion af fastfrysningstanken. I modsætning til Socialdemokratiet etablerede Arbejderpartiet et internt nedrustningsudvalg, der bl.a. beskæftigede sig med initiativerne fra Scandilux og samtidig præsenterede sit arbejde med disse initiativer i Scandilux. Udvalget bidrog dog ikke med nye initiativer. Dette er dog ikke ensbetydende med, at de to partier ikke havde indflydelse på drøftelserne i Scandilux. Partiernes redegørelser for deres fremsatte forslag og præsentationen af Arbejderpartiets indstilling påvirkede drøftelserne og havde formodentlig også betydning for udviklingen hos de øvrige partier – Arbejderpartiets politik havde i hvert fald en tydelig påvirkning på Socialdemokratiet. Dog kan det synes paradoksalt, at Socialdemokratiet med dets beskedne bidrag i form af konkrete initiativer til politikformuleringen, var det parti, der qua den parlamentariske situation i Danmark, havde held til at få politikken vedtaget nationalt.

Noter

1. Udgangspunktet for denne artikel er dels et samarbejde og videreudbygget kapitel fra mit speciale, *Socialdemokratisk sikkerhedspolitik i Danmark og Norge. En komparation af Socialdemokratiet og Arbejderpartiet under Den Anden Kolde Krig* (Københavns Universitet 2016) og dels arbejdet med det danske kildemateriale fra Scandilux i forbindelse med en forestående kildeudgivelse.
2. Nikolaj Petersen, *Europæisk og globalt engagement, 1973-2003*, Carsten Due-Nielsen, Ole Feldbæk & Nikolaj Petersen (red.), Dansk udenrigspolitikshistorie bd. 6, København 2004, s. 615-616.
3. Rasmus Mariager, "Ostpolitikkens anden fase". Socialdemokratiet og sikkerhedspolitikken 1975-88, s. 69-166, *Historisk Tidsskrift* 115, nr. 1, 2015, s. 69-71.
4. Olav Njølstad, Introduction: The Cold War in the 1980's, s. xi-xxiii, i Olav Njølstad (red.), *The Last Decade of the Cold War. From Conflict Escalation to Conflict Transformation*, London 2004, s. xviii.
5. Rolf Tamnes, *Oljealder, 1965-1995*, Norsk utenrikspolitikshistorie bd. 6, Oslo 1997, s. 94-95.
6. Petersen, 2004, op.cit., s. 616.
7. Nikolaj Petersen gengiver i sine artikler fra 1984 og 1985 hovedtrækkene i drøftelserne i Scandilux i forhold til INF-spørgsmålet med udgangspunkt i interview.
8. Nikolaj Petersen, Scandilux-samarbejdet og vesteuropæisk sikkerhedspolitik, s. 410-430, *Politica* 16, nr. 4, 1984, s. 411, 420.
9. Rasmus Mariager, Fælleseuropæisk sikkerhed. Transnationale socialdemokratiske netværk, afspændingspolitikens krise og Ostpolitikens videreførelse, s. 509-547, *Historisk Tidsskrift* 111, nr. 2, 2011, s. 539; Ritt Bjerregaard, *VALGT. Erindringer II*, Politikens Forlag, København 2017, s. 467.
10. Det har i forbindelse med denne artikel ikke har været muligt at inddrage materiale fra Arbejderpartiets Arkiv. De mulige faldgrupper ved udelukkende at benytte Socialdemokratiets materiale har indgået i arbejde. Samtidig kan det oplyses, at der tilsyneladende blot foreligger optegnelser fra ét Scandilux-møde frem til og med 1982 i Arbejderbevægelsens Arkiv. På baggrund af de få norske Scandilux-optegnelser, der refereres i den norske litteratur er det vurderingen, at der ikke er væsentlige forskelle mellem de norske og danske optegnelser fra møderne. Om det norske Scandilux-materiale se Dagrun Bliksås, Arbejderpartiet fra dobbeltvedtak til frys 1979-1983, hovedoppgave, Universitetet i Trondheim 1992, s. 147-149 og Jørn Roger Skaugen, Norge og NATOs dobbeltvedtak, 1979-1983, masteroppgave, Universitetet i Oslo 2013, s. 91-93. Det samme gør sig gældende for norske optegnelser fra Scandilux-møde den 13. og 14. marts 1981 der foreligger i Socialdemokratiets Arkiv, se "Referat fra møte mellom de socialdemokratiske partiene i Danmark, Belgia, Forbundsrepublikken Tyskland, Nederland, Norge og Storbritannia 13-15 mars 1981 i Oslo", udateret, ks. 1116, Socialdemokratiets Arkiv (SA), Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (ABA).
11. Nikolaj Petersen, The Scandilux Experiment: Towards a Transnational Social Democratic Security Perspective?, s. 1-22, *Cooperation and Conflict* 20, nr. 1, 1985, s. 8; Mariager, 2011, op.cit., s. 536; Mariager, 2015, op.cit., s. 85-86.
12. Pedersen, Ole Karup. Socialistisk Internationale, Socialdemokratiet og dansk udenrigspolitik, s. 301-308, *Økonomi og Politik* 57, 1983, s. 304-307.
13. Ibid., s. 301.
14. Nikolaj Petersen, Scandilux og Danmark, s. 64-81, i Søren Møller Christensen (red.), *Man har et standpunkt... Socialdemokratiet og sikkerhedspolitikken i 80'erne*, Eirene, København 1984; Petersen, 1984, Scandilux-samarbejdet og vesteuropæisk sikkerhedspolitik; Petersen, 1985, op.cit.
15. Se f.eks. Petersen, 1985, op.cit., s. 2-10, 17.
16. Mariager, 2011, op.cit.; Mariager, 2015, op.cit.; Rasmus Mariager, Programmed for

- Arms Control? Northern European Social Democratic Security Policy Discussions, s. 145-163, i Poul Villaume, Rasmus Mariager & Helle Porsdam (red.), *The Long 1970s: Human Rights, East-West Détente, Transnational Diplomacy*, London 2016; Rasmus Mariager, New Security Concepts and Transnational Party Networks, 1976-1983. The Socialist International, Scandilux, and the Overcoming of the Crisis of Détente, s. 127-152, i Oliver Bange & Poul Villaume (red.), *The Long Détente. Changing Concepts of Security and Cooperation in Europe, 1950s-1980s*, Budapest 2017; Rasmus Mariager, *Den vesttyske forbindelse. Studier i det sikkerhedspolitiske opbrud i socialdemokratiet, dansk partipolitik og civilsamfund, ca. 1976-1988*, København 2017.
17. Se f.eks. Mariager, 2015, op.cit., s. 75-78.
18. Ibid., s. 97.
19. Mariager, 2017, New Security Concepts and Transnational Party Networks, s. 146-148.
20. Mariager, 2017, *Den vesttyske forbindelse*, s. 60.
21. Mariager, 2017, *Den vesttyske forbindelse*, s. 82.
22. Se f.eks. Mariager, 2011, op.cit., s. 514.
23. Heidar, Knut, Hanne C. Pettersen & Lars Svåsand, Norske partiers internasjonale forbindelser, s. 67-101, i Knut Heidar & Lars Svåsand (red.), *Partier uten grenser?* Oslo 1997, s. 74, 83; Bille, Lars & Claus Christoffersen, De danske partiers internationale forbindelser, s. 102-128, i Knut Heidar & Lars Svåsand (red.), *Partier uten grenser?* Oslo 1997, s. 109-110; Mariager, 2015, op.cit., s. 71-72.
24. Tamnes, 1997, op.cit., s. 118.
25. Ibid., s. 121.
26. Ibid., s. 123-124.
27. Ibid., s. 94-95.
28. Eriksen, Knut E. & Helge Ø. Pharo, *Norsk sikkerhetspolitikk som etterkrigshistorisk forskningsfelt*, Bergen 1992, s. 10.
29. Jostein Nyhamar, *Nye utfordringer (1965-1990)*, Arne Kokkvoll & Jakob Sverdrup (red.), *Arbejderbevegelsens historie i Norge* bd. 6, Oslo 1990, s. 465-482.
30. Ibid., s. 457.
31. Ibid., s. 472.
32. Petersen, 2004, op.cit., s. 282.
33. Ibid., s. 616.
34. Ibid., s. 295-296.
35. Ibid., s. 287-289.
36. DIIS, *Danmark under den kolde krig. Den sikkerhedspolitiske situation 1945-1991*, bd. 3, København 2005, s. 631-632.
37. Poul Villaume, *Lavvækst og frontdannelse*, Olaf Olsen (red.), Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bd. 15, København 2005, s. 331-335.
38. Ibid., s. 348-351.
39. Ibid., s. 303-305.
40. Bent Jensen, *Ulve, får og vogtere. Den Kolde Krig i Danmark 1945-1991*, bd. 2, Gyldendal, København 2014, s. 516-518.
41. Ibid., s. 370-373.
42. Ibid., s. 483-488.
43. Tamnes, 1997, op.cit., s. 118; Petersen, 2004, op.cit., s. 287-289; DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 74-75, 227; Villaume, 2005, op.cit., s. 384-385; Jensen, 2014, op.cit., bd. 2, s. 485-486. I DIIS-udredningen indgår enkelte mødeoptegnelser fra Scandilux, men bruges ikke i påpegningen af Scandilux' betydning, se f.eks. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 149-150. I Jensens fremstilling indgår et enkelt mødeoptegnelser fra Scandilux, se Jensen, 2014, op.cit., bd. 2, s. 486-487.
44. Faurby, Ib, Hans-Henrik Holm & Nikolaj Petersen, INF-spørgsmålets historie og

- implikationer, s. 9-44, i Hans-Henrik Holm & Nikolaj Petersen (red.), *Slaget om missilerne. Dobbeltbeslutningen og sikkerheden i Europa*, Aarhus 1983, s. 10-16.
45. Young, John & John Kent, *International Relations since 1945. A Global History*, Oxford 2004, s. 482-483.
46. Richard Crockatt, *The Fifty Years War. The United States and the Soviet Union in World Politics, 1941-1991*, London 1995, s. 269-271.
47. Faurby, Holm & Petersen, 1983, op.cit., s. 17.
48. Anna Guldvog Sevje, *Ruste opp for å ruste ned. Striden rundt NATOs dobbeltvedtak i Norge i 1979*, masteroppgave, Universitetet i Oslo 2010, s. 26.
49. Petersen, 2004, op.cit., s. 198-199.
50. Sevje, 2010, op.cit., s. 36-38.
51. Ibid., s. 40-43.
52. Faurby, Holm & Petersen, 1983, op.cit., s. 18-19.
53. Sevje, 2010, op.cit., s. 29-30.
54. Faurby, Holm & Petersen, 1983, op.cit., s. 20.
55. Petersen, 2004, op.cit., s. 206.
56. Faurby, Holm & Petersen, 1983, op.cit., s. 20.
57. Petersen, 2004, op.cit., s. 199-201.
58. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 205-211.
59. Sevje, 2010, op.cit., s. 48.
60. Ibid., s. 77.
61. Nyhamar, 1990, op.cit., s. 467-469.
62. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 211-218.
63. Ibid., s. 221-222.
64. Sevje, 2010, op.cit., s. 84-86.
65. Tamnes, 1997, op.cit., s. 123.
66. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 223.
67. Sevje, 2010, op.cit., s. 90-91.
68. Young & Kent, 2004, op.cit., s. 484.
69. Crockatt, 1995, op.cit., s. 271.
70. Petersen, 2004, op.cit., s. 276-277.
71. Nyhamar, 1990, op.cit., s. 471.
72. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 105-112.
73. Bliksås, 1992, op.cit., s. 67-70.
74. Ibid., s. 75-84.
75. Petersen, 1984, *Scandilux-samarbejdet og vesteuropæisk sikkerhedspolitik*, s. 413-415.
76. Optegnelser fra Scandilux-møde den 10. januar 1981, "Note om møde mellem repræsentanter for de socialdemokratiske partier i NATO-landene Holland, Belgien, Norge og Danmark", 12. januar 1981, ks. 1116, SA, ABA.
77. Petersen, 2004, op.cit., s. 277.
78. Optegnelser fra Scandilux-møde den 13. og 14. marts 1981, "NOTAT om de 4 små NATO-landes socialdemokratiske partiers møde i Oslo 13. og 14.3.1981 med deltagelse af repræsentanter for britisk Labour og vesttysk SDP", 17. marts 1981, ks. 1116, SA, ABA.
79. Petersen, 2004, op.cit., s. 278.
80. Optegnelser fra Scandilux-møde den 10. maj 1981, "Referat af møde på Hotel Royal Windsor, Bruxelles, den 10. maj 1981 i gruppen af socialdemokratiske og socialistiske partier i små NATO-lande", 12. maj 1981, ks. 1116, SA, ABA.
81. Optegnelser fra Scandilux-møde den 27. og 28. august 1981, "Møde på Marienborg i gruppen af partier i de små NATO-lande", 11. september 1981, ks. 1116, SA, ABA.
82. Optegnelser fra Scandilux-møde den 18. og 19. oktober, "Referat af mødet den

- 18.10.-19.10.1981 i henholdsvis Amsterdam og Den Haag”, 27. oktober 1981, ks. 1116, SA, ABA.
83. Petersen, 2004, op.cit., s. 278-279; Skaugen, 2013, op.cit., s. 25-26.
84. Holm, Hans-Henrik & Nikolaj Petersen, Dansk INF-politik, s. 211-248, i Hans-Henrik Holm & Nikolaj Petersen (red.), *Slaget om missilerne. Dobbeltbeslutningen og sikkerheden i Europa*, Aarhus 1983, s. 218.
85. Petersen, 2004, op.cit., s. 278-279.
86. Bliksås, 1992, op.cit., s. 93-95.
87. Optegnelser fra Scandilux-møde den 14. og 15. januar 1982, “Referat af møde i gruppen af socialdemokratiske og socialistiske partier i de små NATO-lande, Oslo, 14.-15. januar 1982”, 19. januar 1982, ks. 1116, SA, ABA.
88. Optegnelser fra Scandilux-møde den 2. og 3. april 1982, “Notat om Scandilux-gruppens møder i Bruxelles den 2. og 3. april 1982”, 13. april 1982, ks. 1116, SA, ABA.
89. Petersen, 2004, op.cit., s. 279-281.
90. Ibid., s. 281.
91. Ibid., s. 289-291.
92. Optegnelser fra Scandilux-møde den 5. og 6. november 1982, “Scandi-Lux-møde i Amsterdam 5.-6. november 1982”, 9. november 1982, ks. 178, Anker Jørgensens arkiv, ABA.
93. Brev fra Karel van Miert og Klaas de Vries, “TO THE PARTICIPANTS IN THE SCANDILUX MEETING, AMSTERDAM, NOVEMBER 5-6, 1982”, udateret, ks. 1116, SA, ABA.
94. Udkast til Scandilux-erklæring, “DECLARATION OF THE SCANDILUX COUNTRIES ON EUROPEAN SECURITY”, udateret, ks. 1116, SA, ABA.
95. Petersen, 1984, Scandilux-samarbejdet og vesteuropæisk sikkerhedspolitik, s. 420.
96. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 240-242.
97. Bliksås, 1992, op.cit., s. 126-127.
98. Optegnelser fra Scandilux-møde den 5. og 6. november 1982, “Scandi-Lux-møde i Amsterdam 5.-6. november 1982”, 9. november 1982, ks. 178, Anker Jørgensens arkiv, ABA.
99. Skaugen, 2013, op.cit., s. 55-57.
100. Bliksås, 1992, op.cit., s. 113-116.
101. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 233.
102. Ibid., s. 237-239.
103. Mariager, 2015, op.cit., s. 102-103.
104. Bliksås, 1992, op.cit., s. 121-122.
105. Nyhamar, 1990, op.cit., s. 476-478.
106. Bliksås, 1992, op.cit., s. 125, 133-136.
107. Optegnelser fra Scandilux-møde den 23. og 24. januar 1983, “Referat af SCANDILUX-møde i Bonn den 23.-24. januar 1983”, 25. januar 1983, ks. 1116, SA, ABA.
108. Nyhamar, 1990, op.cit., s. 478.
109. Petersen, 1984, Scandilux-samarbejdet og vesteuropæisk sikkerhedspolitik, s. 423.
110. Bliksås, 1992, op.cit., s. 123-126.
111. Optegnelser fra Scandilux-møde den 23. og 24. januar 1983, “Referat af SCANDILUX-møde i Bonn den 23.-24. januar 1983”, 25. januar 1983, ks. 1116, SA, ABA.
112. Optegnelser fra Scandilux-møde den 23. og 24. januar 1983, “Referat af SCANDILUX-møde i Bonn den 23.-24. januar 1983”, 25. januar 1983, ks. 1116, SA, ABA; Petersen, 1985, op.cit., s. 13.
113. Petersen, 2004, op.cit., s. 300.
114. Uddrag af forhenværende udenrigsminister Kjeld Olesens (S) tale på den socialdemokratiske konference i Silkeborg den 28.-29. januar 1983, s. 216-217, i Christian

- Thune & Nikolaj Petersen red., *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1983*, København 1984, s. 216.
115. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensens besvarelse i Folketinget den 8. februar 1983 af forespørgsel af Lasse Budtz (S) m.fl. om INF-forhandlingerne i Genève og kernevåbenfri zoner i Europa, samt den vedtagne dagsorden, s. 220-226, i Christian Thune & Nikolaj Petersen (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1983*, København 1984, s. 226.
116. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 244-246.
117. Petersen, 2004, op.cit., s. 301-302.
118. Samarbeidet i NATO i 1981, s. 218-228, i Valter Angell (red.), *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1983*, Oslo 1984, s. 227-228.
119. Bliksås, 1992, op.cit., s. 150-153.
120. Petersen, 1985, op.cit., s. 13.
121. Petersen, 2004, op.cit., s. 303.
122. Nyhamar, 1990, op.cit., s. 478-480.
123. Bliksås, 1992, op.cit., s. 156-158.
124. Stortinget om avspenning og nedrustning, s. 265-269, i Valter Angell (red.), *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1983*, Oslo 1984, s. 269.
125. Del 34 av NATOs fellesfinansierte infrastrukturprogram, s. 241-249, i Valter Angell (red.), *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1983*, Oslo 1984, s. 243.
126. Ibid., s. 249.
127. Petersen, 2004, op.cit., s. 304-306.
128. Mariager, 2015, op.cit., s. 91.
129. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 77.
130. Ibid., s. 251.
131. Optegnelser fra Scandilux-møde den 5. og 6. juni 1983, "Referat, Scandilux-møde, Luxembourg, 5.-6. juni 1983", 14. juni 1983, ks. 1116, SA, ABA.
132. Optegnelser fra Scandilux-møde den 18. og 19. september 1983, "Referat af Scandilux-møde den 18.-19. september 1983 i Oslo", 21. september 1983, ks. 1116, SA, ABA.
133. Optegnelser fra Scandilux-møde den 21. og 22. oktober 1983, "Vedr.: Scandilux-mødet i Bruxelles den 21. og 22. oktober 1983", 25. oktober, ks. 1116, SA, ABA.
134. Presseerklæring fra Scandilux-møde den 21. og 22. oktober 1983, "Scandilux meeting 21-22 october 1983, Brussels. Press conference document presented by Karel Van Miert", udateret, ks. 1116, SA, ABA.
135. Statsminister Poul Schlüters og udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensens besvarelse i Folketinget den 3. november 1983 af forespørgsel af Lasse Budtz (S) m.fl. om henholdsvis de igangværende INF-forhandlinger og forhandlingerne i Genève om mellem-distanceraketter, samt den vedtagne dagsorden, s. 259-265, i Christian Thune & Nikolaj Petersen (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1983*, København 1984, s. 264-265.
136. DIIS, 2005, op.cit., bd. 3, s. 252.
137. Optegnelser fra Scandilux-møde den 18. november 1983, "Referat af der ekstraordinære Scandilux-møde i Köln, den 18. november 1983", 21. november 1983, ks. 1116, SA, ABA.
138. Petersen, 2004, op.cit., s. 307.
139. Bliksås, 1992, op.cit., s. 172-173.
140. Stortinget om INF-forhandlingene i Genève, s. 278-300, i Valter Angell (red.), *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1983*, Oslo 1984, s. 300.
141. Bliksås, 1992, op.cit., s. 174.
142. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensens besvarelse i Folketinget den 1. december 1983 af forespørgsel af Steen Folke (VS) og Gert Petersen (SF) om den danske regerings holdning til NATO's opstilling af mellemdistanceraketter i Europa, samt den vedtagne

dagsorden, s. 278-282, i Christian Thune & Nikolaj Petersen (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1983*, København 1984, s. 281-282.

143. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensens besvarelse i Folketinget den 1. december 1983 af forespørgsel af Gert Petersen (SF) og Steen Folke (VS) vedrørende den parlamentariske baggrund for Danmarks stemmeafgivning i FN, samt den vedtagne dagsorden, s. 283-286, i Christian Thune & Nikolaj Petersen (red.), *Dansk Udenrigspolitisk Årbog 1983*, København 1984, s. 284-286.

144. Optegnelser fra Scandilux-møde den 18. og 19. december 1983, "Referat af Scandilux-møde, London den 18.-19. december 1983", 6. januar 1984, ks. 1116, SA, ABA.

145. Petersen, 1985, op.cit., s. 13.

146. Petersen, 2004, op.cit., s. 311-312.

147. Se f.eks. optegnelser fra Scandilux-møde den 14. og 15. januar 1982, "Referat af møde i gruppen af socialdemokratiske og socialistiske partier i de små NATO-lande, Oslo, 14.-15. januar 1982", 19. januar 1982, ks. 1116, SA, ABA.

148. Optegnelser fra Scandilux-møde den 23. og 24. januar 1983, "Referat af SCANDILUX-møde i Bonn den 23.-24. januar 1983", 25. januar 1983, ks. 1116, SA; optegnelser fra Scandilux-møde den 5. og 6. juni 1983, "Referat, Scandilux-møde, Luxemburg, 5.-6. juni 1983", 14. juni 1983, ks. 1116, SA, ABA.

Abstract

Jakob Linnet Schmidt: *The Danish Social Democratic Party, The Norwegian Labour Party and the INF- question*. *Arbejderhistorie*, 2, 2018, pp. 66-98.

The article explores the discussions that took place in the security-policy forum of the North Western European social democratic parties, Scandilux. Using the Social Democrats' records of the meetings there is a comparison of the discourse surrounding the INF-policy of respectively the Social Democrats and the Norwegian Labour Party. Based on the source material there is a clear distinction between the initiatives that were discussed in Scandilux and the INF-policy of the two parties in 1983. The article argues that the resultant policy was, amongst other things, an expression of the internal critical voices in the parties and the belief that there was a need for new initiatives, but that the substance of the advocated policy has its starting point in Scandilux and the proposals the social democratic parties debated here.

Jakob Linnet Schmidt,
cand.mag. i historie
Videnskabelig assistent,
Københavns Universitet
linnet@hum.ku.dk